№ 32. Օգոստոսի 23. — 1873 — Օգոստոսի 23. № 32.

ՏԱՐԵԿԱՆ ԳԻՆԸ·

Տարեկան գինն է 5 ռուբլի (փոստի ծախսով): Օտարաքաղաքացի բաժանորդները պիտի դիմեն այս հասցէով. Въ Тифлисъ. Въ Редакцію Армянской Газеты „Мшакъ“.

Թիֆլիսում կարելի է ստորագրվել խմբագրատան մէջ (Սրբութեան փողոց) և պ. Տատուրեանցի խանութում:

ՄՇԱԿ

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԵԱՆ ԸՆԴՈՒՆԵԼՈՒԹԻՒՆ·

Մանուր յայտարարութիւն տպել տալու պիտի վճարել 10 հատարակ տառի համար 1 կոպէկ արծաթ: Յայտարարութիւններ ընդունվում են հայերէն, ռուսերէն, վրացերէն, ֆրանսերէն, գերմաներէն և թուրքերէն:

ԳՐԱԿԱՆԱԿԱՆ ԵՒ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՇԱԲԱԹԱԹԵՐԹ

ԵՐԿՐՈՐԴ ՏԱՐԻ

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Այո կամ ոչ:—Ներքին տեսութիւն: Մենք ենք մեղաւոր: Նամակ Աստարխանից: Նամակ Ախալցխայից: Ներքին լուրեր:—Արտաքին տեսութիւն:—Ինչ է պակաս: Արտաքին լուրեր:—Խառն լուրեր:—Առեւտրական:—Յայտարարութիւններ:—Բանասիրական:

ԱՅՈ ԿԱՄ ՈՉ

Ընթերցողի ուշադրութիւնը դարձնելով Ներքին տեսութեան մէջ տպված „Մենք ենք մեղաւոր“ յօդվածի վրա, հարկաւոր ենք համարում մեր կողմից յայտնել մեր միտքը այն առաջարկութեան մասին, որ արել է յօդվածագիրը:

Այդ առաջին անգամ չէ, որ „Մշակի“ խմբագրութիւնը առիթ ունի արտայայտել իր միտքը մեր հոգեւորականների համար ակադեմիա, կամ աստուածաբանական բարձր ուսումնարան հիմնելու մասին: Մենք հերքել ենք այդ գաղափարի իրագործման կարելութիւնը մեր անցեալ տարվայ 8-որդ համարում (տես. գիւղական քահանայ):

Ներկայ համարում տպված յօդվածի մէջ արած դատողութիւնները երկրորդական համարելով, հրաւիրում ենք ընթերցողի ուշադրութիւնը յօդվածի գլխաւոր մտքի վերա, այն է որ մեր հոգեւորականների դասը մտաւորապէս և բարոյապէս բարձրացնելու համար հարկաւոր է մեզանում աստուածաբանական բարձր ուսումնարան հիմնելու:

Այդ տեսակ հիմնարկութեան իրագործումը կախված է երկու բանից՝ մի կողմից հարկաւորութենից, միւս կողմից իրագործման կարելութենից:

Քննենք նախ և առաջ աստուածաբանական բարձր ուսումնարանի միտքը նրա հարկաւորութեան կողմից:

Հարկաւո՞ր է արդեօք մեր քահանայի համար բարձր աստուածաբանական ուսումը:

Այդ հարցին պատասխանելու համար երկու միջոց կայ՝ մինը քննել թէ ինքն ժողովուրդը արտայայտո՞ւմ է արդեօք պահանջ բարձր աստուածաբանական ուսում ստացած քահանաներ ունենալու, երկրորդ պատմութենից դաս առնել, խիստ աստուածաբանական ուղղութիւնը ինչ ազդեցութիւն է ունեցել միշտ զանազան ազգերի մտաւոր կեանքի վրա.....

Դարձեալ ասելով ժողովուրդ բառը, մենք ի նկատի պիտի ունենանք գլխաւորապէս մեր գիւղական հայ-ժողովուրդը, որ համեմատաբար աւելի կարօտ է քահանայի հովւութեան, քան թէ քաղաքի բնակիչը: Մեր գիւղի ժողովուրդը պահանջում է, որ քահանան կարենայ լինի իր կեանքի բոլոր երեւոյթներին ընտանեկան յարաբերութիւններից սկսած մինչեւ տնտեսական դրութիւնը և համայնքի մէջ ծագած հասարակական վէճերը:

Արդեօք կարո՞ղ է աստուածաբանական բարձր ուսում ստացած երիտասարդ քահանան հետաքրքրվել այդ տեսակ ներքին առօրեայ, կենսական երեւոյթներով: Նա գուցէ զարգացած անձն է, ծանօթ մարդկային պատմութեան փիլիսոփայական սկզբունքների հետ, ծանօթ է մարդու մտքի զարգացման պատմութեան հետ,—բայց այդ չէ նշանակում, թէ կարող է իջնել իր բարձրութենից մինչեւ գիւղացու առօրեայ խնդիրները, դարման անել նրա տնտեսական ցաւերին, ուղղութիւն տալ գիւղացիների միմեանց մէջ հասարակական յարաբերութիւններին.....

Մենք թողնում ենք առ այժմ այն խնդրի քննութիւնը, թէ արդեօք աստուածաբանական խիստ ուղղութիւնը միշտ բարերար ազդեցութիւն է ունեցել եւրոպական ազգերի հասարակական զարգացման վրա....Այդ մասին կարծիքներ բաժանվում են, միայն թող ներվի մեզ ասել, որ երբեք յիշեալ ուղղութիւնը լիապէս բարերար ազդեցութիւն չէ ունեցել Եւրոպայի ամբոխի կանոնաւոր զարգացման վրա, որովհետեւ մենք հիմի էլ ականատես ենք, ինչպէս ամբողջ ազգերը ժամանակակից Եւրոպայում կատաղութեամբ պատերազմում են այն դասի դէմ, որ աստուածաբանական խիստ ուղղութեան շնորհով սեփականացրել էր իրան ազգերի մէջ մտաւոր և բարոյական ազդեցութեան մենավաճառութիւնը:

Դիմենք խնդրի գործնական կողմին: Մենք երբէք հերքելու չենք, որ ամեն պաշտօնում, ամեն պարապմունքի մէջ լաւ է բարձր ուսում ստացածը քան թէ այն անձը, որ բաւականացել է միջնակարգ ուսումով,—բայց արդեօք բարձր աստուածաբանական ուսումը մարդուն չէ դարձնում այնքան միակողմանի, այնքան անմատչելի ժողովրդի առօրեայ չնչին, բայց նրա համար կենսական երեւոյթներին,—որ բարձր աստուածաբանական ուսում ստացածի և ժողովրդի մէջ յանկարծ բացվում է մի անդունդ......իսկ սա շատ վտանգաւոր բան է: Այդ կողմից միջնակարգ ուսումնարանից դուրս եկածը, ունենալով աչքի առաջ նրա զարգացման չափը և աւելի փոքր տարբերութիւնը փոխադարձ վիճակի մէջ,—միջնակարգ ուսումնարանում ուսում ստացածը կարող է աւելի յարմարվել ժողովրդի պահանջին....

Վերջապէս, դիցուք թէ մենք համաձայնվել ենք, որ աստուածաբանական բարձր ուղղութիւնը անհրաժեշտ հարկաւոր է մեր ժողովրդի համար, և բարերար ազդեցութիւն կունենայ նրա մտաւոր և բարոյական զարգացման վրա,—բայց այստեղ հարցը ինքն իրան առաջարկվում է՝ արդեօք կարելի՞ է իրագործել:

Որ բարձր ուսում ստացածը կերթայ, քահանայութիւն կընդունի (մանաւանդ գիւղում) մինչեւ որ մեր հոգեւորականների վիճակը ապահոված չէ կանոնաւոր տուրքերով, ռոճիկով, մինչեւ որ քահանան մուրացիկ է....Ինչի՞ մինչեւ այսօր համալսարանական երիտասարդներից և ոչ մինը քահանայ չը դարձաւ......

Չը մոռանանք և մէկ բան, մենք հայերս այնքան նիւթական միջոցներ չունենք, որ բացի մեր տարրական, ծխական միջնակարգ ուսումնարաններից հիմնէինք նաեւ մի բարձր աստուածաբանական Ֆակուլտէտ, կամ Ակադեմիա, իսկ որեւէ բարձր ուսումնարանի գոյութիւնը, կարելութիւնը երեւակայական է երբ չը կան ոչ տարրական ոչ միջնակարգ ուսումնարանների բաւական թիւը ազգի մէջ, որոց պաշտօնն է, պահելով ժողովրդի զարգացման մակերեւոյթը յայտնի բարձրութեան վրա, պատրաստել լսողները բարձր ուսումնարանի համար: Առանց տարրական և միջնակարգ ուսումնարանների սիստեմայից, անհնարին է բարձր ուսումնարանը:

Իսկ մենք չունենալով ձեռքի տակ այնքան նիւթական միջոցները, որ բացի եղած ուսումնարաններից դարձեալ մի բարձր աստուածաբանական Ֆակուլտէտ հիմնենք, պիտի զրկենք եղած տարրական և միջնակարգ ուսումնարանները իրանց բոլոր եկամուտներից, որ մի ակադեմիա հաստատենք:

Ուրեմն մեզանում բարձր աստուածաբանական ուսումնարանը՝ զրկելով հայ-հասարակութիւնը ուսումնարաններից՝ պիտի հիմնվի ի վնաս Կովկասեան հայ ժողովրդի ընդհանուր մտաւոր և բարոյական զարգացման:

Հարցնում ենք՝ արդեօք հարկաւո՞ր է, արդեօք կարելի՞ է:

Այո՞ կամ ո՞չ:

ՆԵՐՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ՄԵՆՔ ԵՆՔ ՄԵՂԱՒՈՐ

Արդէն քանի տարի է, որ օրագրներում և հասարակութեան մէջ միշտ կարդում և լսում ենք, որ մեր հոգեւորականները ընկղմած են խորին տգիտութեան մէջ, օրագրներում տպվում են հոգեւորականի արարմունքը, որ նոցա տմարդութիւնը, վատ ուղղութիւնը են ցոյց տալիս: Մենք հոգեւորականներին հանգիստ չենք թողնում և չը պէտք է հանգիստ թողնենք, որովհետեւ մեր ազգային և բարոյական կեանքը այդպէս շարունակուիլ չէ կարող: Մենք նոցա հանգիստ չենք թողնում և բոլոր բեռնի ծանրութիւնը նոցա մէջքին ենք բար-

ԲԱՆԱՍԻՐԱԿԱՆ

ՏԱՆ ԲՌՆԱԿԱԼԸ

«Որդիք շուտ, հայրը գալիս է»:

Երեխերքը, որոնք տան մի մեծ սենեակումը ուրախ ու զուարթ, ամենաանմեղ խաղով պարապուած են, մօրը այս քանի մի խօսքերից սարսափած՝ ցրւում են:

«Հայրը գալիս է»: Ամենասարսափելի խօսքը, որը որ նոքա կարող են լսել: Մանկութեան անհոգ ժպիտը անհետանում է նոցա երեսից:

Պետրոսը, ամենից մեծը, տասն երկու, մինչեւ տասն երեք տարեկան պատանի, շտապում է, առնում է իւր գիրքը և սեղանի մօտ նստելով՝ այնպէս է ձեւացնում, իբր թէ կարդում է: Տասը տարեկան գեղեցիկ Սօնան նստում է համեստ մի անկիւնում և իւր կարը շարունակում է:

«Մարգրիտ, շուտ արա», կրկնում է մայրը անհանգիստ կերպով, որովհետեւ արդէն լսվում է սանդուխների վերա հաստատ քայլերի ձայնը և գաւազանի թխկոցը:

Խեղճ հինգ տարեկան աղջիկը, որ իւր տիկինը թագցնել էր ուզում, չը կարողացաւ, վախից երեսի վերա է ընկնում, և իւր խաղալիքը ճնշում կուրծքին, բայց մայրը նորան շուտով իւր մօտն է քաշում: Մահուան լռութիւնը տիրում է սենեակումը, դուռը բացվում է և ներս է մտնում գերդաստանի հայրը, յօնքերը կիտած, դէմքը խոժոռած:

Նա մի միջակ հասակի մարդ է, առողջ և հաստ, վիզը կարճ, երեսի գծերը խիստ ու կոշտ, աչքերը փոքր և կիսափակ: Նա գաւազանը դնում է մի անկիւնում և աչքերը սենեակումը պտոյտ է ածում, մի բան որոնելու մտքով: Ամեն բան կարգին իւր տեղն է—այդ նորան համարեա թէ նեղացնում է, նա իւր բարկութեանը մի առարկայ է որոնում:

Ոչ մի խօսք, ոչ ոք չէ դուրս գալիս նորա բերանից, ոչ ոք չէ համարձակվում նորա վերա նայել, միայն տան պստիկ շունը սեղանի տակից, ուր որ նա փախել պառկել էր, երկչոտ կերպով աչքերը նորա վերա էր ձգել: Սա մինչեւ անգամ վախենում էր—տան բռնակալից:

Այդ ժամանակը տեսնում է նա դժբախտաբար բազկաթոռի վերա իւր ակնոցը: Կատաղած առաջ է գնում: «Ով է ակնոցս այս տեղ դրել», հարցնում է նա սպառնալի հայացքով: Ոչ ոք չէ համարձակվում նորան պատասխանել:

«Ով է ակնոցս այստեղ դրել», կրկնում է նա աւելի բարձր ձայնով:

«Արդէն կինը ուզում է մեղքը իւր վզին առնել, որ երեխանցը պատժից ազատէ, բայց Սօնան կարմրած և հազիւ թէ լսելի ձայնով ասում է, «ես»:

«Դո՞ւ....գոռում է խստաբար, դո՞ւ չարժեցիր ակնոցս, դէ արի, վեր առ իւր տեղը դիր»:

Երեխան մօտենում է բազկաթոռին անորոշ քայլերով և աջ ձեռքը իրեն պաշտպանելու համար դէպի երեսը բարձրացրած: Նա չէ համարձակվում բոլորովին բազկաթոռին մօտենալու, որի մօտ հայրը կանգնած է: «Շուտ, դու անպիտան», գոռում է հայրը:

Հազիւ թէ երեխան ակնոցը առած ուզում էր հեռանալ, արդէն հայրը խեղճի մազերից բռնել է և ուժով նրան գետնին է խփում:

«Ես քեզ ակնոցիս հետ խաղալը կսովորեցնեմ»:

Երեխան լաց է լինում չարաչար կերպով:

«Ձէնդ...դու...»:

«Այ մարդ, երեխան մեղաւոր չէ», ասում է կինը տխուր ձայնով, որի սիրտը կտրատում էր իւր զաւակի ձայնից:

Տան բռնակալը մի վայրենի հայացք է ձգում իւր ամուսնի երեսին և ասում է նորան կատաղաբար. «Ձէնդ կտրէ, քեզանից ոչինչ չեմ հարցնում, ես կարծեմ, որ ես իմ տան տէրն եմ: Ի հարկէ ես վաղուց գիտեմ, որ սրանց փչացնողը դու ես: Հէտերը միշտ քաղցր, մեղմ....—ինչ է, կարծում ես ակնոցս խաղալիք է, փող չարժէ: Դու ինքդ ես աշխատել, քո հօր տանից ես բերել, հէ, ասա«:

Կինը լուռ է, պատասխան չէ տալիս:

«Խօսիր, ասում եմ քեզ», գոռում է նա ոտքերը տափովը տալով: Ես դադրեցայ, բաւական է, դուք իմ տունս քանդեցիք, թէ իմ խօսքովը չմանգաք, ամենքիդ կկոտորեմ»:

«Սօնան ուզում էր»...սկսում է կինը:

«Սո՛ւս, ձայնդ», ընդհատում է նրան բռնակալը, ես ոչինչ չեմ ուզում լսել: Քո դարդակ խօսքերը ինձ համար անտանելի են: Մարդ գժվում է—բացի չարչարանքից, ոչինչ չես տեսնում, երբ տուն ես գալիս»:

Կինը կամաց հոգոց հանելով լռում է:

Նա մօտենում է Պետրոսին, որը գիրքը ձեռին կարդում է: «Այդ ինչ է թեւքերիդ հալը, դու անզգամ», որոտում է նա և մի սարսափելի ապտակ յաջորդում է դրան կայծակի պէս: «Ինչ է, քեզ համար ամեն օր մի նոր շոր պիտի կարեմ, ինչ է, դու քաղցած ես, որ թեւքերդ ես ուտում, դու,..., փուչ....: «Մատովը բռնում է նա տղի

ձում և զարմանում ենք, որ այդ բեռը նոքա չեն կարող տանել: Մենք մոռանում ենք, որ մենք ենք գլխաւորապէս նոցա տգիտութեան պատճառը: Ի՞նչ բարոյական և մտաւոր զարգացում, ի՞նչ ճիշտ գիտնականութիւն կարող ենք պահանջել նոցանից, երբ մենք ոչ մի ուսումնարան չունենք, որտեղ այդ բարձր պաշտօնի մարդիկը կարողանային պատրաստուել իրենց բարձր պաշտօնը բարեխղճմտաբար կատարելու: Մենք մեղադրելով մեր հոգևորականներին միշտ աչքի առաջ ունենք եւրօպական հոգևորականների դասերը, որոնք համալսարանական աստիճան ստացած են, որոնք առանց համալսարանական քննութեան իրաւունք չունեն վարել հոգևորական պաշտօնը: Որտեղ է մեր աստուածաբանական ֆակուլտէտը, որ մենք իրաւունք ունենանք պահանջել նոցանից այնպէս գիտնական քահանաներ ինչպէս որ գերմանական պաստօրներն են: Մեր ամենաբարձր հոգևորական ուսումնարանը է Ներսիսեան դպրոցը որտեղ ընդհանուր գիտութիւններ են ուսուցանում, նմանապէս և աստուածաբանական գիտութիւններ, և վերջացնողները մօտաւորապէս 18, 19 տարեկան հասակի, պարտաւոր են հմուտ լինել այն գիտութեանց, որոնց աստուածաբանական գիտութիւններ են անուանում, որոնց հիմքը փիլիսոփայական գիտութիւններ են: Այդ գիտութիւնները պէտք է 18, 19 տարեկան երիտասարդը իւր մանկութեան հասակում ըմբռնի, որ անկարելի է, նա պէտք է ճիշտ բարոյական համոզմունքներ ունենայ որ մենք պահանջում ենք հոգևորականից, իսկ նա չէ կարող ունենալ, որովհետև նա դեռ մատաղահաս է, պատրաստ չէ այդ բաները ըմբռնելու:

Նոյն երիտասարդները որոնք կամենում են եկեղեցուն ծառայել, նոքա իրենց ուժին պէտք է վստահ լինեն, իրենց աշխատանքով և ինքնագլուխ, առանց ուղեցոյցի պէտքէ մշակեն աստուածաբանական գիտութիւնները: Այդ երիտասարդները այնպէս սաստիկ դժուարութիւնների պէտք է հանդիպեն իրենց պարապմանց ժամանակ, որ նոքա կրել չեն կարող:

Ինչպէս հոգևորականներ, ինչպէս մենք պէտքէ ունենանք և կամենում ենք ունենալ, չենք ունենայ, մինչև որ մի աստուածաբանական ֆակուլտէտ չունենանք, որտեղ Ներսիսեան դպրոցում վերջացրած աշակերտների պէս երիտասարդներ կստանեն մասնաւորապէս (special) աստուածաբանութիւն գոնեա երեք տարի: Երբեմն այն եզրակացութեան ենք գալիս որ Ներսիսեան դպրոցը անպատճառ մի աստուածաբանական ֆակուլտէտ պէտքէ ունենայ, որ այդ դպրոցում վերջացրած աշակերտները աստուածաբանական գիտութիւններ ուսանեն, որ կարողանան վարել իրենց հովուական պաշտօնը ինչպէս հարկն է: Եթէ այդպիսի աստուածաբանական բարձր ուսումնարան չունենք, ի՞նչ իրաւունքով պահանջում ենք մեր հոգևորականներից այն բարոյական զարգացումը, այն գիտութիւնները, որոնք միայն յիշեալ ուսումնարանում կարելի է մշակել և սեփհականացնել: Մե՛նք մեղաւոր չե՞նք արդեօք որ այդ տեսակ ուսումնարան չունենք

Դորփատեցի Ուսանող

ՆԱՄԱԿ ԱՇՏԱՐԽԱՆԻՑ

Վերջապէս յետ շատ աշխատութիւնից Յովսէփ Ալաբեանի, երեքշաբթի օրը յուլիսի 31-ին հայ սիրողները ներկայացրին առաջին անգամ յօգուտ իւրեանց ամառնային թատրոնում «Արշակ բ.» ողբերգութիւն Խորէն Գալֆաեանի:

Պարսից արքայ Շապուհի դերը կատարեց Յովհաննէս Պօպովեանը: Դրաստամատի — Ֆարմանեանը: Վահան Մամիկոնեանի և Արշակ բ. Յովսէփ Ալաբեանը: Որմզդանի և Միհրանի—Գրիգոր Մելիքեանը: Բաբկէնի և Սուրէնի Յակովբ Բաղրամեան, Ալանօզանի — Ղուկասեանը, Զաբէլի—Սողոմոնեան, Խոսրովի—Յովհանեան:

Պարտ է նկատել որ միացեալները բաւականի լաւ կատարեցին իւրեանց դերերը. իսկ պարոն Ալաբեանը բոլորին գերազանցեց իւր ներկայացմունքով. որտեղ ապացոյց էր ժողովրդի ծափահարութիւնը և կոչել տալով երկրորդել տալ երգը:

Վերջացրին ողբերգութիւնը բաւականին յաջող:

Յետ նորանից ներկայացրին նոյնպէս առաջին անգամ կատակերգութիւն, անծանօթք թարգմանութիւն գաղղիերէնից:

Վերջացնելով խօսքս աւելորդ չեմ համարում հաղորդել ընթերցողին, որ մեր Աշտարխանում ներկայ ժամանակ կայ երկու ամառնային թատրոն, որտեղ նշանաւոր Ռուսաց դերասանական խումբը, ներկայացնում է շաբաթը չորս անգամ նոր պիէսաներ:

Իսկ երրորդ թատրոնը նորերումս վերջացրեց իւր ներկայացումն: Այցելուները բաւականին շատ են լինում, մանաւանդ կիւրակի օրերը մինչև անգամ տեղ չի լինում:

Պէտք է նկատել որ այցելուների թւում լինում են նոյնպէս շատ Հայեր:

Հայ սիրողները մտադիր են երկրորդ անգամ ներկայացումն տալ նոր պիեսայ այս ամսում, որի մասին կրկին կփութամ ձեզ հաղորդել:

Օգոստոսի 5-ին. Պ. Պ.

ՆԱՄԱԿ ԱԽԱԼՑԽԱՅԻՑ *)

Մշակի № 29 համարում տպուած էր մի նամակ Պօղոս Քաթանեանցի ստորագրութեամբ, անոր ստութիւնները յայտնի կացուցանելու համար, աւելորդ չեմ համարում ասել.—

ա. Սուտ է այն ասածը, որ, «Ախալցխայի Ազգային և հասարակական գործերի մէջ հարիւր արհեստաւորի ձայնը հազիւ կարող է հաւասարել մէկ աղայի ձայնին հետ», որովհետև ամէն ժամանակ որև է մէկ բանի համար, ինչպէս դեփութատական, երեցփոխանական, հոգաբարձական գործոց, և կամ ուրիշ պատճառաւ կազմուած ժողովի անդամներուն մեծ մասը՝ կը լինի արհեստաւորներէն, իսկ փոքրը՝ Քաթանեանցի բառով «աղաներէն»: Այնտեղ բոլորին իշխողը օրէնքն է, իւրաքանչիւր անհատ, որ նոյն ժողովի անդամ ճանաչուած է, իւր կարծիքը յայտնելէն, կամ իւր քուէն ձգելէն աւելի ոչինչ զօրութիւն չունի: Եթէ ասոր հակառակ ապօրինաւորութիւն մի նկատած է Քաթանեանցը կը խնդրենք որ օրինակաւ յայտնէ: բ. Ախլցխայի սուրբ Փրկիչ եկեղեցւոյ ոչ ինժիներ աղայ կայ պարտք ունող և ոչ չլթիկ աֆիցեր, կամ այնչափ գումարի պարտապան ուրիշ մէկը. ուստի պատիւ կը բերէ Քաթանեանցը իւր ծայրահեղ ազգասիրութեանը, եթէ եկեղեցւոյն կորուստը չուզեր, յիշուած անուններուն հետ ծանօթացնէ և երեցփոխանը: գ. Կարապետեան և Եղիսաբէթեան ումնարանաց մէջ ծառայող վարժապետներին՝ Տէսուչը՝ տեսչական պաշտօնի, Ռուսաց լեզուի և աշխարհագրութեան դասերու համար՝ երկու ուսումնարանէն կը ստանայ վարձ տարին 1000 րուպլի արծ. «հայերէն լեզուին՝ 600, կրօնուսոյցը՝ 216, Թուաբանութեան և գծագրութեանը՝ 400, բնական գիտութեան և պատմութեանը՝, 450, երգեցողութեանը՝ 120, ռուսերէն ու հայերէն հասարակ ընթերցանութեանը՝ 294, 240, որոց Եղիսաբէթեան ուսումնարանէն ստացած վարձերուն եթէ իւրաքանչիւրինը վեր յիշուածներէն դուրս հանուի, Կարապետեան ուսումնարանի համար ամէնէն բարձր ռոճիկ առնողի վարձը 500 րուպլիէն աւելի չը լինիր: Բայց Քաթանեանցը 1000-ներով, 800-ներով չահվող ազգականներ կը զառանցէ, էրնէկ այն ուսումնարանի աշակերտներուն, որ Քաթանեանցի նման հաշուագէտ, թուաբան և այլն և այլն առարկաներուն վարժապետ և Տեսուչ ունին: Կարապետեան և Եղիսաբէթեան ուսումնարանաց աշակերտք և աշակերտուհիք իրենց գիտցած հայերէնովն ռուսերէնովն, պատմութիւնովն, թուաբանութիւնովն, կրօնական ուսմունքներովն, աշխարհագրութիւնովն և այլովք՝ շատ յառաջադէմ են իրենց նման ուսումնարանաց չափերուն աշակերտներէն և աշակերտուհիներէն: Այս տարուան հարցաքննութիւններովը բոլորովին համակրուած են ժողովրդականք թէ Կարապետեան թէ Եղիսաբէթեան ուսումնարանաց յառաջադիմութեանը: Սուտ են այն ամէնքը ինչ որ այս կամ այն անձին գրըիչովը Կարապետեան ուսումնարանի համար պարսաւներ կը հրատարակուին: դ. Մահտեսի Կարապետ Աղնաւորեանցի երեցփոխան նշանակուած օրէն մինչև երեցփոխանութենէն հրաժարուած ժամանակուան գործերուն բոլորին հաշիւները իւրաքանչիւր տարի օրինաւորապէս գրուած. ստուգված և Հոգևոր իշխանութեան յանձնուած են: Ահաւասիկ Սուրբ Փրկիչ եկեղեցւոյ արդեանց և ծախուց ցուցակը, որնոր Աղնաւորեանցի օրովը եղած ժապաւինեալ մատեաններու պատճէներէն քաղած եմ: 1862 թուականէն մինչև 1863-ին յունվարի մէկը Սուրբ Փրկիչ եկեղեցւոյ և Սուրբ Ստեփաննոս և Սուրբ Լուսաւորիչ եկեղեցեաց առ ձեռն պատրաստի թէ մոմոց գին թէ ապառիկ, թէ կանխիկ դրամ բոլորին գումարն եղած է 4903 րուպլի. 38 կոպէկ, որ նախկին երեցփոխան մահտեսի Յովհաննէս Ռափայէլեանցը յանձնած է մահտեսի Կարապետ Աղնաւորեանցին, 1863 օգոստոս 22-ին նոյն տարւոյ վեց ամսուան քան և երկու օրուան արդեանց և ծախուց հաշիւներովն ի միասին, որոնք միաւորելով մնացեալ ամիսներու արդեանց և ծախուց հետ, 1863-ին տարեկան արդիւնքը եղած է 6973 րուպլի. 44½ կոպէկ. 1864-ին 5447 րուպ. 23½ կոպ. 1865-ինը 4583 ր. 47 կոպ. 1866-ինը 5309 ր. 96 կոպ, 1867-ինը 4366 ր. 67. կոպ. 1868 մինչ յուլիսի 1-ը 470 ր. 86 կոպ. բոլորը կանէ 32055 ր. արծ: Իսկ ծախուց գումարն 1863-ինը եղած է 2082 ր. 89½ կոպ. 1864-ինը 3581 ր. 55½ կոպ. 1865-ինը 5714 ր. 5½ կոպ. 1866-ինը 9228 ր. 42 կոպ. 1867-ինը 3655 ր. 91 կոպ. 1868-ինը վեց ամսականը 1248 ր. 19 կոպ. բոլոր ծախուց գումարն կանէ 25511 րուպլի 3½ կոպէկ. արծաթի. որ 33055 րուպլի արդեանց գումարէն հանելով կը մնայ 6548 րուպլի. 97½ կոպէկ արծ: Այս գումարն ևս լրիւ յանձնուած է այժմու երեցփոխան Գրիգոր Բագրատունեանցին թէ կանխիկ դրամ, թէ թափուած և կամ չը թափուած կոշտ մոմեր թէ պանկովի պիլէթներ, և թէ զանազան անձանց ստորագրութեամբը, որոց շատը նախնի երիցփոխաններու ժամանակէն մընացած էր, ապառիկներու պարտամուրհակներ, համաձայն հրամանի հոգևոր իշխանութեան, որ գրուած է 6 հոկտեմբերի 1868 ամի համարաւ 646: Այս ճշմարտութեանց ստուգութեանը համար ուղարկելով ձեզ տեղւոյս Հոգևոր Կառավարութեան այն օրագրին պատճէնը, որ կազմուած է 1869 ամի դեկտեմբերի 15-ին ու Սինօդը ուղարկուած, խնդրեմ եթէ աւելորդ չէք համարեր յարգոյ խմբագիր հաճեցէք այն ևս տպել տալ ասոր հետ Ձեր պատուական լրագրի մէջ:

ե. Ինչ որ կը վերաբերի Էջմիածնայ Սինոդոսի հրամաններուն, ու Ախալցխայի հասարակութեան երկպառակութիւն սիրելոյն, որոց մէկին համար Քաթանեանցը կըսէ «անգործ կը փթին Հոգևոր կառավարութեան մէջ, և միւսին համար թէ, պատճառը աղաներն են: Քաթանեանցը եթէ իւր չօշափած երկպառակութիւնը առանց խարխափելու տեսնէր, անշուշտ կը գիտնար, որ այն յառաջացած է ճիղուիթներու կապիկէն, և ոչ աղաներէն, որ երբեմն իրեն սանահարներովն, և երբեմն պարտապաններովը կամ անոնց միջոցաւ ուրիշներէն ստորագրուած խնդիրներով իւր անձնական փառքը կամ շահը կուզէ սնուցանել:

Բայց Ախալցխայի հասարակութիւնը երբէք երկպառակած չէ աղաներէն, և ոչ ճշմարտութիւնը սիրելէ խոտորած: Միշտ մասնաւորներու դէմ հակառակած է և ստութիւնը խայտառակած իւր ամէն կարգի և վիճակի ներկայացուցիչ՝ այն անձանց միջոցաւ՝ որոնք «աղաներ» կանուանէ Քաթանեանցը:

10-ն օգոստ. 1873

Յարութիւն Աղնաւորեանց

*) Սորա հետ միասին խմբագրութիւնս ստացաւ վավերացրած պատճէն օրագրութեանը Հոգևոր կառավարութեան Հայոց Ախալցխայի, դեկտեմբերի 15-ին 1869 թ. կայացած:

ՆԵՐՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

Ալէքսանդրապօլից գրում են մեզ, հայր Վահան Բաստամեանը մի 3 շաբաթով այստեղ եկած էր բարեկամաց տեսութեան և քարոզ ասաց եկեղեցում մեր հոգևորականութեան վրա:

* * *

Օգոստոսի 12-ին կիրակի օրը Թիֆլիսի Նորաշէն եկեղեցում հայր Խորէն Ստէփանէն, որ եկած էր Թիֆլիս քանի մի օրով, պատարագ մատուցեց և ասաց ժողովրդին մի քարոզ:

* * *

մազերիցը և մէկ մէկ դուրս է քաշում, որովհետև այդպէս աւելի է ցաւում:

Ձեռքերը մէջքին դրած շրջում է նա սենեակի մէջ իւր կատաղութեան համար նոր զոհ պտրըտելու:

«Ինչ է, այսօր ոչինչ չկայ ուտելու», գոռում է նա դէպի կինը:

«Դեռ կէսօր չէ», պատասխանում է նա, ես չը գիտէի, որ դու աւելի շուտ կուգաս»:

«Ես հարցնում եմ, թէ այսօր բան կա՞յ ուտելու, թէ ոչ», կրկնում է նա: «Ինչ է, ես քո կամքովը պիտի վեր կենամ ու նստեմ, պիտի սպասեմ երբ աղջիկպարոնը բարեհաճի ինձ հաց տալ: Մենք մարդիկս ողջ օրը տանջվում ենք ձեզ համար, ինչ-կայ—գալիս ես տուն բացի նեղութենից ուրիշ ոչինչ չես գտնում: Բաւական է, այստեղս (վզի վերա ցոյց տալով) է հասել, կերակուրը միշտ սեղանի վերա պիտի դրած լինի, երբ ես տուն եմ գալիս, թէ ոչ, էն Աստուածը վկայ...:

«Ճաշը իսկոյն պատրաստ կլինի—ես որտեղից գիտենամ, որ դու»...պատասխանում է կինը և շուտով դուրս է գնում հարկաւորը հոգալու:

Պետրոսը սենեակից թաքուն դուրս է գալիս: Նորա դէմքը զուարթ տեսք է առնում, երբ նա մօր մօտ խոհանոցն է մտնում: Այսօր նորա սիրած կերակուրն է:

«Դէդիջան, ասում է նա աղաչելով, այսօր ճաշին դրանից ինձ մէկ քիչ շատ տուր»:

Մայրը հարցնում է:

„Դու սիրում ես այդ կերակուրը որդի“

„Այո, հոգով չափ“, հաւատացնում է պատանին: „Ես կարող եմ բոլորը ուտել, ինչ որ դու եփել ես“:

„Եթէ այդպէս է, քեզ շատ կուտամ, որ կշտանաս, աւելացնում է մայրը ուրախութեամբ, դու պէտք է խելօք համեստ լինես, թեւքերդ կրկին չպատռես, տեսնում ես, որ հայրդ չարանում է, նա իրաւունք ունի այդ վայելուչ չէ“:

„Ախ դէդի այս թեւքերիս համար հայրս արդէն քանի անգամ քիթս արնոտ է արել մէջքս կապտացրել է:

„Այդ պէտք է ասէիր Պետրոս, հայրդ չէ գիտացել“:

„Դեդի-ջան, նա լաւ գիտէր, պատասխանում է պատանին, եթէ այդ ասէի, այն ժամանակը նա աւելի կը ծեծէր, որ ես նրան պատասխանեցի“:

Մայրը լռում է—խեղճ պատանին ճշմարիտն էր ասում—այո նա բռնակալ է, նա ծեծում է իւր որդւոցը, երբ նոքա պատասխանում են, ծեծում է երբ նոքա լռում են: Նոյն իսկ ինքը՝ կինը, կարողացել չէ միանգամ նորա հաւանութիւնը ստանալ, չնայելով որ համբերութեամբ ամէն ցաւերը կրում է և բոլոր ժամանակը աշխատում է նորա ուզածի պէս անել:

Այդ ժամանակամիջոցին երեխայոց լացի ձայնը ցոյց էր տալիս մօրը, որ նոքա տակաւին պառկում են: Երբ մայրը սենեակն է մտնում սուփրան գցելու, տեսնում է նա փոքր Մարգրիտը գետնի վերա ընկած՝ լալիս, իսկ Պետրոսը չոգած:

Տան բռնակալը ճաշելու է նստում:

„Արի, Պետրոս“, ասում է մայրը:

„Չոքած կաց“ բղաւում է բռնակալը: „Ես այսպէս եմ հրամանել—կամ գուցէ քո խօսքդ աւելի նշանակութիւն ունի. քան թէ իմը, դառնում է նա դէպի կինը.—թող քաղցած մնանի:

Խեղճ պատանու սիրտը գնում է—իւր սիրած կերակուրից զրկվում է... նա լալիս է:

„Ձայնդ, դու... լռեցնում է նրան բռնակալը, մինչև անգամ հացն ևս չեն թողնում որ մարդ հանգիստ ուտէ“:

Մայրը նայում է Պետրոսի վերա: Նա հասկանում է, որ մայրը նորա համար կերակուրից պահել է ուզում, և նա աշխատում է զոռով իւր արցունքները պահել: Անհանգիստ սրտով մտիկ է տալիս նա այն մեծ կտորների վերա, որոնց ետեւից ետև հայրը ուտում է—հազիւ թէ նրա համար մի կտոր աւելանայ:

Բայց մայրը ոչինչ չէ ուտում—գոնեայ իւր որդուն համար մի կտոր մնայ:

„Ինչու չես ուտում“, հարցնում է բռնակալը:

„Ես ախորժակ չունեմ“, պատասխանում է կինը:

„Այդպէս, գուցէ առաւօտը շատ էք անուշ արել, գուցէ մտածում ես խեղճ երեխայդ քաղցած կմնայ, ուզում ես նրա համար պահել: Նա ոչինչի համը չպէտքէ տեսնի, ինչ որ մնայ ինձ համար պահիր: Ես ուզում եմ այս երեկոյեան ուտել: Հասկացա՞ր“:

„Լաւ“, ասում է կամաց մայրը: Նա այլ ևս չէ համարձակվում խեղճ Պետրոսի վերա նայել—խեղճը ինչպէս ուրախացել էր նորա վերա:

Ճաշից վերջը ձգվում է տան բռնակալը դիվանի վերա որ մէկ քիչ քնէ: Ոչ ոք կարող չէ տեղիցը շարժուել, որ նրա հանգստութիւնը չխանգարուի, թէպէտ և նա քնելու համար բոլորովին անյարմար տեղ է ընտրել, ինչպէս է մի ընտանեկան սենեակը իւր օրօրոցովը և այլն: Կինը կամաց առանց ոտնաձայնի է ման գալիս, Սօնան գետնի վերա սողալով դուրս է գնում, Պետրոսը նստում է դադրած, իսկ Մարգրիտը գլուխը աթոռի վերա է դնում և ննջում: Բռնակալը խռխռացնում է սարսափելի ձայնով:—Այդ միջոցին Մարգարիտը քնի մէջ գլուխը աթոռին է խփում և ցաւից սրնդի ձայնով կանչում է: Կատաղած տեղից վեր է թռչում բռնակալը:

„Մի վայրկեան անգամ հանգստութիւն չունեմ“,

Մեզ հաղորդում են Բօլնիսու Խաչին գիւղից—Ամսոյս 12-ի գիշերը Քափանակչի գիւղում երկու տուն և մի խոտի դէզ կրակ տուին և խոտի տիրոջ գնդակահար անելով սպանեցին: Ասում են որ չարագործների մէջ եղել են Գաչտամուրի որդին և Աւգի անունով մեր կողմերում հռչակուած փախստական աւազակապետը: 13-ի գիշերը երեք դէզ կրակ տուին Խաչին գիւղումը Շահչեանցի բաղումը: 14-ի գիշերը Քափանակչումը մէկ տուն և մի դէզ վառեցին և տան տիրոջը սպանեցին: Այս մի և նոյն գիշերը լուսադէմին Ղոչըլու գիւղումը երեք ցորենի դէզ կրակ տուին: Ես ականատես էի այս դէզերի այրուելուն ու ով որ չի տեսած, չի կարող ներկայացնել իրան, թէ ինչպիսի սարսուռ է բերում մարդու վերա այս սարսափելի տեսարանին նայելիս: Ցիշեալ խուրձի դէզերից իւրաքանչիւրի մէջ կը լինէր էն քիչը վաթսուն թագար հաց: Լաւ չէր լինել արդեօք, որ Շուլավերում նստող պրիստաւը, որին ամեն այսպիսի դէպքերի մասին տեղեկութիւն են տալիս և ինքը անձամբ վերահասու է լինում գործի իսկութեան հետ մի տեղեկութիւն հաղորդէր պաշտօնական լրագիրներին, որպէս զի իմանայինք, թէ տարին քանի մարդ է սպանվում և ինչ պատճառով, քանի տուն և քանի դէզ է կրակվում, քանի գլուխ ապրանք է գողացվում և այդքան չարագործութիւններից քանիսն է իւր արժանաւոր պատիժը գտնում: Ես միայն չորս օր մնացի գիւղումը և ամեն գիշեր երկինքը կարմրած էի տեսնում այս և այն գիւղի դիմացը: Կողմնակի հարստահարութիւնները մի կողմ դնելով՝ միայն այս տեսակ հարստահարութեանց առաջքը որ առնուի, ես կարծում եմ, որ ամեն միջոցներից չահասէր կլինք, ինչ որ արծարծվում են մեր ազգային լրագրութեանց մէջ:

***

Ռուսաստանի ութ համալսարանների մէջ (Ս. Պետերբուրգից, Մօսկվա, Խարկով, Կիեվ, Կազան, Օդեսսա, Վարշավա և Դորպատ,) 1872 թւին 1-ին յունվարի կային 512 պրօֆեսօրներ: Ուսանողների ամբողջ թիւը 7521 էր, որոնցից 472 ազատ ունկնդիր: Իրաւաբանները կազմում էին ամբողջի 47 տոկոս, բժիշկները 28 տոկոս, իսկ մնացած 25 տոկոսը այլ բաժիններին էր պատկանում:

***

Ներկայ օգոստոսի 2-ին ժամը 11-ին յետ կէս գիշերի վախճանեցաւ Մոսկովում կրօնուսոյց վարժապետ Լազարեան ճեմարանի արևելեան լեզուաց Մագիստրոս Մսեր Գրիգորեան Մսերեանց Ջմիւռնացին ի հասակի 65 ամաց: Անտարակոյս հանգուցեալի յիշատակը անմոռանալի կը մնայ որպէս նորա բարեկամների, նոյնպէս և բոլոր նորա աշակերտների սրտում:

***

Լսում ենք, Երևանի մօտակայքում իջել է ամենասաստիկ կարկուտ, որը հալուելով գոյացրել է ահագին հեղեղ, որ ոչնչացրել է քաղաքի թւով չատ տներ, այգիներ, և խեղդուել են քանի մարդիք:

***

Բագուից մեզ հաղորդում են որ նաֆթը այս տարի այնպիսի հրաշքներ է գործում որ Բագուն ոչ տեսել էր և ոչ էլ կը մտածէր տեսնելու: Խալաֆի ընկերութեան հորը նաֆտը անդադար շատրուանի նման բարձրանում է 15—30 արշին, օրը մինչև 40,000 փութ (ինչպէս ասում են): Համբարանոցը լիքն է. մի մեծ աւազան որ շինած էին, բոլորովին լիքն է և նաֆտը սփռվում է դաշտավայրում. ծախվում է ամենաէժան գնով 30—50 կոպէկ խալվարը. բայց առնող չկայ: Տէրերը բոլորովին վարանման մէջն են և չեն գիտում ինչ անել. ածելու տեղ չկայ և փակուելու էլ հնար չկայ. թէև երկու նշանաւոր փորձեր են եղած: Բագուեցիք մեծ քանակութեամբ գնում են Բալախան նայելու այս հրաշքին: Նաֆտը դուրս է գալիս աւազախառն, փրփրած և ունի հասարակ մթնոլորդի տաքութիւն:

***

Ամսոյս 17-ին Նորին Մեծ. պարսից Շահը Թիֆլիս ժամանեց: Նոյն աւուր գիշերին իւր այցելութեամբ պատուեց քաղաքիս ամարնային թատրոնը, իսկ 18-ի գիշերին պալատի այգում մեծահանդէս ճրագալուցով ժողովուրդը առիթ ունեցաւ տեսնել Պարսկաստանի արքային:

***

Ամսոյս 10-ին օրիորդ Բիչուրինան տուեց իւր հրաժարական կօնցերտը, ուր բացի տաղանդաւոր երգեցուհին մասնակից եղան նա և մի քանի երաժիշտներ: Օրիորդը առանց իւր ձայնին խնայելու երգեց իրեն զանազան երգեր, որոցմով գրաւեց լըսողների խորին համակրութիւնը:

ԱՐՏԱՔԻՆ ՏԵՍՈՒԹԻՒՆ

ԻՆՉ Է ՊԱԿԱՍ

Դեռ սորանից տասն և չորս տարի առաջ՝ (1859-ին) երբ Իտալիա ասելով՝ հասկանում էինք Սարդինիայի փոքրիկ տէրութիւնը, երբ նորա թագաւոր Վիկտոր-Էմանուէլը շնորհիւ Ֆրանսիական զօրաց Լօմբարդիայից դուս վռնդեց Աւստրիացոց, այդ երկրի հայրենասէրները միաբերան ասացին,—մեզ հիմի պակաս է Սիցիլիան և Նէապօլը: Մի տարուց յետոյ (1860-ին) երբ գեներալ Գարիբալդին՝ իրագործեց իւր հայրենակիցների այդ փափագն էլ՝ արտաքսելով Ֆրանցիսկ II-դին և միացնելով յիշեալ երկիրները Սարդինիայի և Լօմբարդիայի հետ, այն ժամանակն էլ ասին—մեզ հիմի պակաս է Վենետիկը: Երբ այդ վերջինն էլ վեց տարուց յետոյ (1866-ին) ձեռք բերին շնորհիւ Պրուսական զօրաց Կէնիգրէցի մօտ արած փառաւոր յաղթութեան, այն ժամանակն էլ ասին,—հիմի մեզ պակաս է միայն Հռոմը: Հազիւ թէ քաշեց չորս տարի, և ահա բացուեցաւ Ֆրանս-Պրուսական պատերազմը. (1870-ին): Նապօլէօն III-դը ընկաւ Սէդանի մօտ. այդ մարդը՝ որ իւր կայսրութեան ամենազօրեղ ժամանակին այնքան նպաստել էր Իտալիայի անկախութեանը, իւր անկումովը վերջին ամենամեծ ծառայութիւնը ևս շնորհեց: Իտալացիք, առանց մի որ և իցէ դժուարութեան տիրեցին այդ յաւիտենական ասուած քաղաքին, որը արդէն մի քանի տարի է իրանց մայրաքաղաքն է համարվում...:

Բայց միթէ այս յաջողութիւններով բաւականացան Իտալացիք, միթէ—ուրիշ բան չէ՞ պակաս նրանց...:

Եթէ հարցին նայենք միմիայն այն կէտից, որ տաս տարի առաջ՝ Իտալիան մեզ ներկայանում էր իբրև մի բաժանուած և մանր տէրութիւններով կառավարուող երկիր, իսկ այսօր, մի զօրեղ, քաղաքական մարմին կազմող ազգ, այն ժամանակ՝ ինչ ասել կուզի, շատ բնական կը լինի եթէ ասենք,—նա միացաւ մէկ մարմին դառաւ, իւր ազգայնութեան բաղձանքին հասաւ, նորան հիմի ոչինչ չէ պակաս. բայց նայելով ուրիշ կէտից, այսինքն, երբ մեզ համար հարց ենք առաջարկում թէ՝ ո՞րքան է համապատասխանում արդեօք այդ երկրի ներքին ոյժը արտաքին հանգամանքների զօրութեամբ և ներգործութեամբ կատարուած իրողութեանը հետ, այն ժամանակ սախպուած կը լինինք ասել,—նրան, դեռ շատ բան է պակաս...:

Ի հարկէ, անկարելի է ուրանալ այն ճշմարտութիւնը որ, Իտալիայի այդ անօրինակ հեշտութեամբ իւր գաղափարի իրագործվիլը՝ եթէ առաւելապէս առաջացաւ ուրիշ ազգերի զէնքի շնորհիւ, առաւելապէս եւրոպացոց խճըճուած գործերի և միմեանց հետ ունեցած յարաբերութիւնների մի տեսակ դասաւորութիւնից, միևնոյն ժամանակը և իրա ունեցած մի քանի բարոյական յատկութիւնների շնորհիւ, որոնք կարողացան նոյնպէս նշանաւոր դեր խաղալ իւր անկախութիւնը ձեռք բերելու հարցում: Չի կարելի ուրանալ որ, նոցա պակաս չէր ճշմարիտ հայրենասիրութիւնը, որից զուրկ են այսօրուան օրս նորանից առաւել քաղաքակրթեալ ազգեր, օրինակի համար Ֆրանսիան...: Բայց իսկ այն պատճառաւ, որ միայն հայրենասիրութիւնը շատ փոքր է մի ազգի վերակենդանութիւնը յարատևելու, որ Իտալիան, բարոյականապէս, կատարեալ չէր պատրաստուած իւր անկախութեան համար, որ նորա տնտեսական դրութիւնը չէր համապատասխանում այն մեծամեծ զոհաբերութիւններին, որ բառնալու էր նորա վերայ իւր ազգայնութեան նպատակի իրագործվիլը, իսկ այդ պատճառաւ ասում ենք—Իտալիան այսօրուան օրս տնքում է իւր սեփհական ուժի տակ...:

Ընկեղծ հայրենասիրական ոգով վառուած, ճշմարիտ է, Իտալացիք, մեծից մինչև փոքրը, ամէն դասակարգի, ամէն կուսակցութեան պատկանող անձն, թէ հարուստ և թէ խեղճ ձեռք ձեռքի տուած գնում էին պատերազմի դաշտը, կամ մեռնելու կամ յաղթելու, միայն թէ՝ հասնէին իրանց ձգտողութեան նպատակին: Հանրապետական Գարիբալդին, որ պատրաստ էր իւր գլուխը հրաժարվել, քան թէ իւր համոզմունքից, չէր վլանում միանալ միապետականների հետ և միասին մաքառել թշնամու դէմ: Այդ շատ հազուագիւտ և անօրինակ երևոյթ է, որը հաշտացրեց գործի աջողութիւնը, որը պատիւ է բերում իտալական ազգին. բայց երբ արդէն մի անգամ հասան իրանց նպատակին, այն ժամանակ նոցա քաղաքական կեանքի ընդարձակվելուց և մեծանալուց յետոյ,—ընդարձակվեցաւ և մեծացաւ իրանց տնտեսական դրութեան պահանջները...: Հարուստ պատերազմները տասնամեայ ընթացքում իրա միութեան համար, ծանրաբեռնեց երկրին ահագին անլսելի պարտքերով՝ որոնց վճարելու համար այժմ նա միջոց չունի: Տէրութեան գանձարանը սպառվեց, բայց որ գլխաւորն է, սպառվեց և բոլոր միջոցները, որոնցով մեքենաբար կառավարվում էր մինչև հիմի: Մի քանի նախարարութիւններ մէկ մէկու ետևից փոխվեցին, բայց չը գտան մի նոր հնարք, մի նոր բան, որի վերայ հարկ դնէին, որպէս զի կարողանային փոքր ինչ հաւասարել մուտքը ծախսի հետ: Ըստից էն էլ, ահագին հարկերը որ կառավարութիւնը բարձեց ժողովրդեան վերայ, բոլորովին քամեց նորան, ենթարկեց այնպիսի զրկանքների որոնց տանելը այժմ նորա կարողութիւնից վեր է...: Ինչ բանի էլ որ ժողովուրդը ձեռնամուխ է լինում, ամէնքի վերայ հարկ է դրած: Ամենասովորական ամենակարևոր պիտոյքների մէջն անգամ նա իրան զրկված է գտնում. որովհետև, ամբողջ օրուայ աշխատանքը չի կարողանում լցնել այն պակասը, որ ստեղծում է նրա համար օրական պիտոյքը:

Բայց ամէն բան սահման ունի:

Վերջին ժամանակիս երկրի զանազան մասերում սկսվեցան մի քանի յուսահատական շարժողութիւններ: Արդէն երկու ամիս է, որ քաղաքական թերթերում պատահում ենք մի քանի նշանաւոր անկարգութիւնների, որոնք օրէց օր աւելանում են: Մեր կարծիքով շատ կը սխալուէինք եթէ Իտալիայում այդպիսի անմխիթար հանգամանքներից առաջացած անկարգութիւնների վերայ էլ՝ այն աչքով նայէինք, այն նշանակութիւնը տայինք, ինչպէս ուրիշ երկիրներում պատահած ժամանակը: Անգլիայում կամ Ֆրանսիայում, երբ գանգատում է ժողովրդեան մի դասը, միւս դասերը իրանց դրութիւնից բաւական լինելով՝ չեն միանում տրտնջողների հետ,

Իսկ Իտալիայում, այդպէս չէ:

Այժմ այդտեղ—ամէնքն են գանգատում:

Կարո՞ղ է արդեօք չը գանգատել ծառայող դասը, զօրքը, երբ տէրութեան գանձարանը հատած լինելով՝ կամ պաշտօնի մէջ ոչինչ փոփոխութիւն չեն անում, կամ եթէ անում են էլ՝—ռոճիկը մնում է հաւասար նոյնը: Կարո՞ղ է չը տրտնջալ կղերական դասը, որի շատ նշանաւոր

գտնում է նա և երեխին սկսում է չարաչար ծեծել:

Մայրը այլ ևս չէ կարողանում իւր սրտի զգացմունքները զսպել, վեր է կենում և չուտով նորա ձեռից երեխան խլում է:

,,Գազան, ինչ ես ուզում, Աստուած չունես, սա քեզ ինչ է արել, քնել ես ուզում, տանը ուրիշ տեղ չկայ, որ եկել ես երեխանց մէջն ես պառկել'', ասում էր խեղճ կինը և դառն արտասունքները արտայայտում էին նորա սրտի ցաւերը:

Բռնակալի ճակատի դամարները կագնել էին:

,,Դու համարձակվում ես, դո՞ւ..ես քեզ...ես ցոյց կտամ... այնպէս արա, որ քեզ''... գոռում էր բռնակալը. և ինչ որ աչքը տեսնում էր, զոհ էր դառնում նրա կատաղութեանը

Կինը հեռանում է սենեակից, որ աւելի վատը չպատահի:

Հանգիստ, փառաւորապէս վերջացնում է տան բռնակալը իւր քունը և վերջը գնում է դուրս կաֆէ կամ մէքենէն ուտելու. Տանը այդ բաներից չկայ—ուրիշ տեղ նրան այդ աւելի ախորժելի է: Իւր կնոջն ու որդւոց համար հարկաւոր չեն այդպիսի բաներ:

Երեկոյեան դէմ գնում է նա ծառայութեան, այսօր նա օրապահ է: Նա ստորճանաւոր է և ստանում է բաւականին մեծ ռոճիկ, թէպէտ նա գրէթէ ոչինչ չգիտէ: Եթէ նա պատահմամբ իւր մեծաւորին այնտեղ պատահում է, ինչպէս խոնարհ է նա նորա առաջև, ինչպէս երկչոտ: Իւր ամբողջ կեանքում նա չէ համարձակուել նրան ընդդիմանալու: Նա ինչ որ ասում է, ուղիղ է—թէպէտ նա իրանից աւելի յիմար է:

,,Դու''...հարցնում է նրան այսօր մեծաւորը կոշտ ու կոպիտ ձայնով, ինչու իմ յանձնարարութիւնը լաւ չես կատարել'': Տան բռնակալը սարսափում է այդ, նորա համար զարհուրելի խօսքերից երեսը դեղնած, վիզը ծռած, դողալով կագնել է նա իւր մեծաւորի առջև, թէպէտ և ինքը իւր պարտաւորութիւնը ճշտութեամբ կատարել է, թէպէտ ինքը համոզուած է, որ մեծաւորը սխալվում է, Բայց ինչպէս կհամարձակուի մի խօսք պատասխանել, գոնեայ իւր պատիւը պաշտպանելու համար: Մեծաւորը դուրս է գնում առանց նրան մի հայացքի արժանացնելու, նա այդ ևս իւր համար բախտ է համարում:

,,Այ, ես իմ կնոջս ցոյց կտամ'', գոռում է բռնակալը խիստ չարացած:

Ճշմարիտ, տան բռնակալները միայն տանը են գազան, ուրիշների հետ դուրսը կեղծաւորվում են, նոքա խոնարհ. քաղցր են վարվում և խիստ վախկոտ են: Նոքա իւրեանց բարկութեան կրակը մարելու համար իւրեանց ընտանիքը սորկացնելը մի առանձին պահանջմունք են համարում: Անարդար բախտը տալիս է, մեծ մասամբ այսպիսի մարդկանց աւելի մեղմ ու համբերող կանայք. որոնք իրենց կրած չարչարանքները՝ այս բառերովն են մխիթարում. ,,գոնեայ մեր որդիքը լաւ դուրս գան'':

Տան բռնակալը պսակուած մարդկանց մէջ ամենասարսափելին է: Ինչ որ ինքը սիրով է ուտում, այն պէտք է եփվի, ինչ որ ինքն է հաւանում, այն պէտք է հագնեն—միայն իւր կամքը, իւր ցանկութիւնը ունի նշանակութիւն, որովհետև իւր կինը, երեխայքը չեն կարող ոչ կամք, և ոչ ցանկութիւն ունենալ: Ոչ մի հիւր կարող չէ նորա կնոջ մօտ գնալ, որովհետև ինքը ծանօթ չէ,—բայց ինքը ոչոքի հետ չէ ուզում ծանօթանալ. Նա իւր ընտանիքի համար ոչ մի ուրախ հայուածք, ոչ մի քաղցր խօսք չունի: Նա ինքն է ընտանիքը—նորա համար են ամենքն այնտեղ: Եթէ նա ինքն տանը չէ, ուրեմն տան համար ոչինչ հարկաւորութիւն չկայ: Նորա աչքը միշտ մի որ և իցէ առարկայ է պտըրտում իւր չարութիւնը գոհացնելու համար: Տուն տեղ, ամեն բան տակնուվրայ է անում և կռվում է երբ նա մի որ և իցէ բան անկարգ է կարծում, և այդ նա միշտ կարծում է: Ամենից շատ ինքն է ուտում և վերջը զայրանում է, երբ նրան իր կինը յայտնում է, թէ այս կամ այն ինչը վերջացել է: Կատաղած՝ մէկ դուժին ամաններ նորա վերա կոտրատում է և կրկին նորա վերա նեղանում է—որովհետև նա է մեղաւոր որ պատճառ տուեց ամանները կոտրատելու: Միով բանիւ, ամեն նոր պատահած դժբախտութիւնների պատճառը իւր կինն է,—նա է մեղաւոր: Նա ինքը որոշում է եփելու կերակուրները և երբ նորա ստամոքսը փչանում է անչափ ուտելուց, նա իւր կնոջ վերա է կատաղում: Բայց վա՜յ կնոջը, թէ այդ մասին նորան զգուշացնել կամենար:

Ոչինչով կարելի չէ մի տան բռնակալին բաւականացնել, թէ նոյն իսկ երկնքից մի հրեշտակ վայր գայ և մի կրինօլին հագնէ և նորա տունը դրախտի դարձնէ, նա այդ դժոխք կանուանէ և կրկին ոտքերը տափով կտայ—այդ հարկաւոր է նորա մարսողութեան համար: Իւր կնոջ լօտօ խաղալը արգելում է, իսկ ինքը ողջ գիշերը թուղթ է խաղում: Կնոջը հանդէս, բալ գնալը անամօթութիւն է անուանում, ինքը բոլոր ժամանակը կանանց ետևից է ընկած: Ուրիշներին լաւ խորհուրդներ է տալիս, թէ ինչպէս պէտք է տուն տեղ կառավարած, կնոջ առողջութեան համար հոգս քաշած—այն ինչ իւր կինը անդամալոյծ տանը նստած է, որովհետև օգնող չկայ:

ԴՍ.

արդիւնքների ճանապարհը բոլորովին փակել են ահլութեան գանձարանը լցնելու համար, որի իրաւունքները, զանազան արտօնութիւնները որոնց դարերով ժառանգել էին, սաստանեալ ժամանակամիջոցում՝ բոլորն էլ ոտի տակ տրվեցան: Խլելով Պապից ամէն բան, ինչ որ միայն կարելի էր խլել (թէև կատարեալ իրաւունքով...) թէ կառավարութիւնը և թէ բուրժուական դասի ազատամիտ մասը կարծում էին որ, ժամանակով կարող են հաշտեցնել կղերականաց իրանց հետ: Նոքա կամենում են պապութիւնը Հռոմի մէջ պահելով՝ մի կողմից նրան հնազանդ գործիք շինել իրանց ձեռքում, իսկ միւս կողմից. այդ իրողութիւնով (Պապի Հռոմի մէջ մնալովը) հաստատել Իտալիայի նախագահութիւնը կաթոլիկեան աշխարհքում: Իրանք չը կամենալով ճանաչել նորա (Պապի) իրաւունքները, կամենում են որ, աշխարհքի միւս կաթոլիկները անշուշտ ճանաչէին. իսկ ինչ որ վերաբերում է թէ Պապին և թէ կղերական դասին՝ լաւ հասկանալով կառավարութեան այդ նպատակը, նորա անզօրութիւնը երկրի ներքին կազմակերպութեան ամէն հարցերի մէջ՝ նորա դրամական նեղութիւնը և ժողովրդեան տրտունջը, սպասում են միայն յաջող րոպէին, որ դառնութեան բաժակը լեցուելուց յետոյ՝ ձեռը տան այն մեծ սարսափելի շարժողութեան, որի իրագործման համար ամէն աններելի միջոցները գործ դնելու համար ընդունակ են կաթոլիկ կղերը: Ու՜ քիւաւի, երբ մի երկրում, բուրժուան գանգատում է թէ—անօրինակ հարկերի ծանրութեան բեռը իրա ուսերի վերայ են բարձել. երբ աշխատող դասն էլ դորան պատասխանում է թէ— նորա քրտինքը չի վարձատրում իրա քաղցած ընտանիքը ոտովհետև, այդ դասը, այդ բուրժուան բացի նորանից որ իրա աշխատանքին շատ չնչին վարձ է տալի, այլ և ամէն առարկայ—աններելի թանգ գնով է վաճառում. երբ գիւղական դասի մեծ նշանաւոր մասը—զարգացման ամենաստոր աստիճանի մէջ լինելով՝ կղերականաց ներգործութեան տակն է գտնվում. երբ աւազակութիւնը, ծայրայեղ չարագործութիւններով ոչ թէ միայն գիւղերի, այլ քաղաքների վերայ անգամ—սարսափ է տարածել, քիւաւի ասում ենք, երբ մի երկրում այսքան գանգատի պատճառներ կան, անկարելի է որ իրան մերձ ի մահ վիրաւորուած զգացող և վրէժխնդրութեան ծարաւ կղերական դասը օգուտ չը քաղէն այդ տխուր հանգամանքներից Հռոմի տիրապետութիւնը որքան և ուրախալի երեւոյթ էր թէ իրանց Իտալացոց և թէ ամբողջ Եւրոպայի համար, այնքան էլ այսօր տխուր մտածողութեանց առարկայ է դառել այն անձանց համար, որոնք չեն խաբված Իտալիայի արտաքուստ խաղաղ երեւոյթ կերպարանքից, որոնք քաջ ծանօթ են երկրի մէջ պատահող իրերի դրութեան հետ: Դեռ մի քանի շաբաթ է ինչ որ Սելլի նախարարութիւնը արձակուրդ տուեց և նորա տեղը նրատեց Մինգետտին, որը նոր նախարարութիւն կազմեց միմիայն պահպանողական տարրից: Թէ որքան է յաջողելու Մինգետտին իւր ծանր գործունէութեան մէջ—չը գիտենք, բայց գիտենք որ, եղուր այդպէս շուտով իտալացոց մի մասը ոգեւորվում է այդ նոր նախարարութիւնով, երբ տրտունջը իրանց հայրենիքում ընդհանուր է, ամէնքի կողմից է, երբ—Իտալիային պակաս է արմատական վերանորոգութիւնը...:

Գիմ.

ԱՐՏԱՔԻՆ ԼՈՒՐԵՐ

—Շէյխ-ուլ-իսլամը արգելեց մահմետական մոլլաներին և կրօնաւորներին այցելութիւն անել սրճարանները կամ մի որեւիցէ հասարակական տեղեր...:

—Ցաճկաստանում, աշխատում են որ կարճ ժամանակամիջոցում զօրքը կազմակերպեն բոլորովին եւրոպական ձեւով: Բայց կը յաջողի՞ արդեօք...:

—Փոքրիկ-Վալախիայում խոլերան տարածված է սարսափելի կերպիւ. Կրախովում օրէն մեռնում են 40—50 մարդ: Կալաֆատի նահանգից արդէն հազարաւոր ընտանիքներ փախան զանազան կողմեր: Փախչողների յուսահատութեանը սահման չկայ, որովհետև, բացի յիշեալ տեղերից խոլերան տարածված է նոյնպէս և Գալայում, Բրախլովում, Կալարաշում, Ժուրժիվում և ուրիշ քաղաքներում...:

—Իտալական մի քանի լրագիրներ, խօսելով նորերումս պատահած Պիզա քաղաքի անկարգութիւնների մասին, որտեղ ժողովրդից չորս հոգի վիրաւորվեցին ծանր կերպիւ պօլիցիականներից, ասում են, որ դժվար թէ Մինգետտիի նոր կազմված նախարարութիւնը երկու ամիս աւելի կարողանայ մնալ իւր պաշտօնի մէջ:

—Ֆրանսիական շատ լրագիրների խօսքով՝ իրանց զօրքի մէջ կայ երկու կուսակցութիւն Նապօլէօնականներ և Գամբետտիստներ, որոնք երբէք չեն կամենալ յօգուտ Բուրբոնեան տան գործ տեսնել:

—Մեքսիկայից եկած լուրերը տեղեկացնում են որ, ապստամբութիւնները դեռ չեն վերջացել...:

—Լրագիրների հաղորդած լուրը՝ որպէս թէ երեւելի դօկտոր Նէլատօնը որը Ֆրանսիացի է մեռաւ, սուտ դուրս եկաւ:

—Վերջին ժամանակում, Վիէննայի լրագիրները տարածեցին զանազան լուրեր, մի քանի կօմունիստների վերաբերութեամբ, որոնք բանտարկվել են Վիէննայում: Պաշտօնական տեղեկութիւնները այդ մասին այս են ասում,—բանտարկվեցան Ֆրանսիայի քաղաքացիներ, Լուի Շալէն որը ոսկերիչ է և երբեմնական անդամ էր Փարիզի կօմունայի. Անտօն-Հուգենոտ որը ուսուցիչ է, Էրնէստ-Բարէ որը կնիք է պատրաստում և Բէնժամէն-Սաքս, որը ֆրանսիական լեզուի վարժապետ է. բոլորն էլ Փարիզի կօմմունայի անդամները: Շալէնը բանտարկելու ժամանակը ոչինչ չասաւ, չը տրտնջեց, որովհետև ապրուստի ոչ մի ճանապարհ չունէր, իսկ մնացած երեքը խիստ աղաչել են բանտարկութիւնից, որովհետև համաձայնեցին թողնել Աւստրիայի սահմանները, թէև բողոքեցին այդպիսի արարմունքի դէմ..:

—Լրագիրները հաղորդում են որ, գեներալ Գարիբալդին երկար և վտանգաւոր հիւանդութիւնից ազատուեցաւ, և այժմ բոլորովին առողջ է:

—Ֆրանսիացոց միապետականները Տէմս լրագրի կարծիքով փոքր ինչ չտապեցին իրանց ոգեւորութեան մէջ, Ֆրանսիական հանրապետութիւնը սպանելու և գրաֆ Շամբօրին թագաւոր օծելու հարցում: Հանրապետութիւնը աւելի հաստատվեցաւ, ասում է յիշեալ լրագիրը, որովհետև միապետականները չափազանց անհամբեր գտնվեցան,—որը յատուկ է ամէն ինտրիգանտներին..:

—Թիէրը Շվէյցարիայ գնալու ժամանակը անցաւ Բէլֆօրով: Բէլֆօրը Ֆրանսիայի այն բերդերից մէկն է, որին պատերազմի ժամանակը պրուսացիք չը կարողացան առնել, թէև շատ ջանք գործածեցան: Ժողովուրդը ամենամեծ համակրութեամբ ընդունեց Թիէրին. որովհետև Ֆրանսիայի հաշտութեան ժամանակը Գերմանիայի հետ նորա (Թիէրի) առաջարկած գլխաւոր պայմաններից մէկն էլ այդ էր, որ Բէլֆօրը մնայ սեփհականութիւն Ֆրանսիային. Թէև գերմանական զօրքը առժամանակ պէտք է մնար այդ ամրոցում մինչև որ ֆրանսիական կառավարութիւնը վճարէր իւր բոլոր պարտքը: Միլլիարտները վճարվեցան, պրուսացոց զօրքը դուրս եկաւ այդտեղից նշանակեալ ժամանակից վաղ դարձեալ Թիէրի շնորհքով: Բէլֆօրցիք այդ բոլորը լաւ զգում են, որը յայտնեցին մի ճառի մէջ, որը կարդացուեցաւ Թիէրի առաջ: Վերջինը խորը կերպիւ շարժուած ասաւ շնորհակալ եմ, ձեր երախտագիտութիւնից առաւել մեծ վարձ չէի կարող սպասել քաջ Բէլֆօրցիք: Ես ինձ երջանիկ եմ համարում. բայց որպէս զի ամէնքս երջանիկ լինենք, հարկաւոր է մեզ երախտապարտ լինել նամանաւանդ մեր երկրի հանրապետական կառավարութեանը որը կարողացաւ համբերութեամբ իրագործել ազատութիւնը երկրի օտարի զօրքերից:

ԽԱՌՆ ԼՈՒՐԵՐ

Համբուրգից գրում են մի գերմանական լրագրին որ նոր մտած սովորութիւնը այրել ննջեցեալներին, փոխանակ թաղելու նրանց, մեծ առաջադիմութիւն է անում: Այդ սովորութեան կուսակիցների թիւը օրեց օր աճելու վրա է: Արդէն 80 անձինք կազմեցին մի ընկերութիւն, որք կանօնագրութեան զօրութեամբ պարտաւորվում են կրակի մէջ գցել որ նրանց այրեն: Մի քանիսները հաստատում են, որ այդ բանը հաւատի ընդդէմ է որովհետև ննջեցեալները չեն կարողանայ յարութիւն առնել: Ընկերութեան անդամները սորան պատասխանում են, որ ուրեմն միջին դարերի ինկվիզիցիան նոյնպէս հաւատի դէմ էր գործում, երբ այրում էր մարդիկներին: Կամ միթէ նրանք էլ կորած են յարութեան համար, որք պատահմամբ հրդեհի ժամանակ կրակի մէջ են ընկնում:

***

Ամեն քրիստոնեայ երկիրներում ընդունված է կիրակի օրերը միրուք վերանելու, միայն Ամերիկայի Միացեալ Նահանգներից մի քանիսներում այդ արգելված է կիրակի օրերը:

***

Կ. Պօլսի «Մասիս» լրագիրը հաղորդում է, որ Կ. Պօլսի հայ պատրիարգ Խրիմեանը հրաժարական տուեց իր պաշտօնից:

***

Վիէննայումը հաւաքվելու է Էրցհերցօգ Րայների նախագահութեամբ գիւղատնտեսական և անտառապահական համաշխարհային ժողով, որ տեւելու է սեպտեմբերի 19-ից մինչև 24-ը:

***

Փարիզի մէջ լինելու է սեպտեմբերի մէկին արեւելագէտների ժողով, որում կը մասնակցին և Ամերիկայի գիտնականներ:

***

Առաւօտեան հինգ ժամին Նորին Մեծութիւնը Պարսից Շահը Թիֆլիս հասաւ: Պալատի մուտքին կանգնած էին քաղաքից ընտրած տասներկու ձայնաւոր (гласный), որոնք ըստ սովորութեան լուռ և մունջ էին և Շահին ճառը կարդալու համար գտել էին քաղաքային վարչութեանը մի օտար մարդ: Ինչ լաւ բան կլինէր եթէ քաղաքային վարչութեան նստերի համար ևս խօսողներ վարձէին: Այն ժամանակը քաղաքագլխի պաշտօնը կհեշտանար:

***

Ֆրանսիացիք մեծ տարակուսանքի մէջ էին թէ արդեօք ինչ կեցցեներով պէտք է Նորին Մեծութեան Շահին ընդունեն. Նոքա չէին ուզում Vive le Schah ասել որովհետև Schah և chat (կատու) միատեսակ են արտասանվում, Vive l'Empereur և Vive le Roi չէին ուզում ասել, որովհետև բոնապարտեանները կամ օրլէականները կարող էին այդ բանից իւրեանց հակահանրապետական նպատակների համար օգուտ քաղել:

Բայց Թիֆլիզի բանկիրների, վաճառականների, չարչիների, կինտօների և այլ անձանց մէջ այդ կողմանէ կասկած չկար. Նոքա միաձայն բղաւում էին „կեցցէ շահը“ որովհետև նոքա.....մինչև 50 տոկոսի շահ են ստանում:

Շահի այնպիսի ջերմ պաշտողներ էլ կային, որք կանչում էին „կեցցէ շահին շահը“:

ՏԵՂԵԿԱՑՈՅՑ

ՓՕՍՏԸ. Ռուսաստան և Արտասահման ամեն օր, բացի կիրակի օրից: Երկուշաբթի. Քութայիս, Չէրնօմորի վիճակ, Սուխում, Երևանի գաւառ: Երեքշաբթի. Բագու, Գանձակ, Դաղստանի նահանգ (թեթև փօստը): Չորեքշաբթի Քութայիս և Ալէքսանդրապօլ: Ուրբաթ Քութայիս, Երևան, Նուխի, Զաքաթալ, Ախալցխայ: Շաբաթ, Բագու Գանձակ (ծանր փօստը):

—

ՓՕԹԻ-ԹԻՖԼԻՍԵԱՆ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆ Գնում է ամեն օր՝ ճանապարհորդների գնացքը (մինչև փօթի) առաւօտ 8 ժամին 18 րոպէ: Խառն գնացքը՝ (մինչև Սուրամ) երեկոյեան 8 ժամին, 17 րոպէ: Գալիս է՝ ճանապարհորդների գնացքը երեկոյեան 10 ժամին, 49 րոպէ, խառն գնացքը 3 ժամին 13 րոպէ կէս օրից յետոյ:

—

ՀԻՒԱՆԴԱՆՈՑԸ երթևեկ հիւանդների համար գտնվում է Ս. Նշան եկեղեցու մօտ Եագոր Ղաբաչևի տանը և բաց է ամեն օր հիւանդների ընդունելութեան համար առաւօտեան 8 ժամից մինչև 10 ժամը:

ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆ

ԹԻՖԼԻԶԻ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

(Օգոստոսի 20-ին):

ՈՍԿԻՆ, (պօլուիմպէրիալ)	6 ռ.	12	կ.
ԲԱՄԲԱԿԸ Երևանու	3 „	—	—
„ երկրորդ տեսակը	3 „	50	„
„ Ամերիկայի սերմից	6 „	—	—
ԲՈՒՐԴԸ Թուշի	6 „	70	„
„ „ երկրորդ տեսակը	6 „	20	„
„ Թարեքեամի	4 „	—	—
ՇԱՔԱՐԸ Ռուսի (Բրօդկու)	7 „	80	„
„ „ միւս տեսակը	7 „	50	„
„ զազրանիցու տրանցիդ	5 „	20	„
մաքուր վճարած	8 „	30	„
ՇԱՔԱՐԱՒԱՁԸ Ռուսի	6 „	30	„
ՂԱՀՎԱ Լիվանի լաւը	15 „	—	—
„ Մօկօ, շատ լաւը	16 „	80	„
„ Մարտինիկոյի, ցածրը	13 „	50	„
ԱԼԻՒՐԸ Երևանի առաջին տեսակը	1 „	—	—
„ „ երկրորդ տեսակը	1 „	—	—
ԱԼԻՒՐԸ Գեանջու հասարակ	1 „	40	„
„ Շորագեալու	1 „	20	„
ԳԱՐԻՆ Երևանի	— „	—	80
ՊՂՊԵՂԸ	11 „	—	—
ՇԻՐԲԱԽՏԻ ձէթ	9 „	—	—
ՄՈՄ	11 „	—	—

ԱՐՏԱՍԱՀՄԱՆԵԱՆ ՎԱՃԱՌԱՆՈՑ

ՓՈԽԱՆԱԿ. բարաթ պօլս. . վճա. . . 6—82
„ „ Թաւրիզում վճա. . . 4—82
ՄԱՐՍԷԼ և Փարիզ, 100 րուբլին աժէ. 345 1/2 ֆր.
ԼՕՆԴՕՆԻ վերա, (Օդէսայի կուրսը)
7 րուբլի 41 1/2 կոպէկը աժէ. . . . . 1 լիրա
ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ բամբակի 50 քիլօ
(3 փութ 2 գրվ.) ծախվում է 72
(ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ Երևանու Ամերիկ. սերմի բամբակը ծախվում է . 95 ֆր.
„ առաջին տեսակը . . . . 75 ֆր.
„ երկրորդ տեսակը . . . . 60 ֆր.
ՄԱՐՍԷԼՈՒՄ Թուշի սպիտակ բուրդը ծախվում է . . . . 100 ֆր.
„ երկրորդ տեսակը. . . 98 ֆր.
„ գառան բուրդը աժէ . . 105 ֆր.
„ Թարաք. բուրդը աժէ . . 76 ֆր.
„ Ղարաբ. բուրդը աժէ . . 62 ֆր.
„ երկրորդ տեսակը. . . 50 ֆր.
ԿՕՍՏԱՆԴՆՈՒՊՕԼՍՈՅ խարջ Նուխվայ թելն (մետաքսը) շատ ընտիրը 150—160 րուբլի: Թույլ.

ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ

Դուրս եկաւ արդէն պ. Էնֆիաճեանի մամուլի տակից «Մեծ մարդերի պատմութիւններ» անունով թարգմանական աշխատութիւնը: Գինն է մի ռուբլ. հարիւրով առնողին կլինի 20% զիջումն. առնել ցանկացողները կարող են մի առ ժամանակ դիմել ուղղակի նոյն իսկ տպարանի կառավարութեան մէջ: Այդ աշխատութեան օգտի համար, կարող եմ ասել, որ նրա լեզուն առ հասարակ հիմնուած լինելով լոգիքական կանոնների վերա, է մի և նոյն ժամանակ հասկանալի կացուցած հայ-հասարակութեան, թարգմանողի աշխատութեան շնորհով, որ, չնայելով իւր ծանր հանգամանքների վերա, չէ խնայել կարողութեան չափ հեշտ բառեր գործածել և բացատրել ամէն մի եւրոպական բառ, որ կարող էր անմատչելի լինել հայ ականջին...

Հատով առնելը, մի առ ժամանակ, քանի տպարանի մէջ են գտնվում գրքերը, յետաձգվում է:

Գրիգոր Տէր-Մելքիսեդեկեան

Վերին Ագուլեաց երկսեռ ուսումնարանի հոգաբարձութիւնը որոնում է մի վարժուհի և մի վարժապետ ռուսաց լեզուի դասատուութեան համար: Ռոճիկը մեծ է: Պայմանը իմանալ Աթաբեկեանի մօտ, Սոլոլակ, Ռ. Ջալալեանցի հիւրանոցում:

ՆԻԿՈՂԱՅՈՍ ՊՕՋԱՐՃԵՆՑԸ պատիւ ունի յայտնելու Թիֆլիզի հասարակութեանը, որ ներկայ յուլիս ամսից աւելի ընդարձակելով սեփհական ծխախոտի գործարանն կրկին կը շարունակի արքունական նոր օրէնքներին համեմատ, ուստի, ամենայն հաւատարմութեամբ խօստանում է ՄԱՔՈՒՐ ԱՊՐԱՆՔ ՊԱՏՐԱՍՏԵԼՈՎ գոհացնել մեր պատուելի ծխախոտ գործածողներին, ընդնմին և խնդրում է ընդհանուր ծխողաց համակրութիւն ցոյց տալ իւր գործարանին, որտեղ ամեն ճիգը գործ է դրվում ԱՄԷՆԻՔԻՆ ԲԱՒԱԿԱՆԱՑՆԵԼ իւր ճաշակին և պահանջածին համեմատ: Ցանկացողք կարող են դիմել Դվորցովի փողոցումը Օկրուժնի-Շտաբի կարգումը, գեներալ Արծրունու տանը, համարաւ 1. իսկ գործարանը (ֆաբրիկան) գտնվում է Սոլոլակ կօնսուլի քուչումը, գեներալ Աղաեվի տան դիմաց, իւր սեփհական տանը:

Дозволено Цензурою. Тифлисъ, 22 Августа 1873 г. Մէլիքօվի և ընկ. տպարան Խմբագիր—Հրատարակող Գրիգոր Արծրունի